

gotisk Taarn — en spidsbuet Portals øverste Parti ses (Dørens nederste Del er tilmuret) og mod Syd et Vaabenhus. Her stod før en 3—4 forvoksede, tørre, halvtudgaaede, stedsegrønne Buske bag en forsoomt Tjørnehæk. Det var grueligt, — men kan ses mange Steder endnu — dog ikke mere i Hylke. Gartner *Lund*, Hylke, og Kirkens Graver har Æren for det bløde

og festlige Arrangement, der for et Par Aar siden blev udført, og som kun kostede knap 60 Kr. Hæk og Buske ryddedes, Jorden behandlede, og Bjørnegræs, Contoneaster og Spiræa er de faa, men gode Virkemidler. Der er en festlig Virkning mellem Vaabenhusets røde, vejrbidte Tegl, de kalkede Mures forskellige Materialekarakter og den lave Vegetation.

En minderig, 800-aarig kirkegaard i Aarhus By

Stadsgartner *L. Sandberg*

»Vore Kirkegaarde« for januar 1947 indeholdt en ledende artikel: »Hvor længe er der Gravfred?«, der mandede ud i ønsket om, at der vil blive arbejdet paa, at vore kirkegaarde og gravfreden paa dem ikke bliver tidsbegrænset eller afhængig af de borgerlige myndigheder.

Det er et ønske, alle kan tilslutte sig; men at der ogsaa findes kirkegaarde, der fra gammel tid og helt op til vore dage er blevet bevaret helt eller delvis, er *Sct. Olufskirkegaard* i Aarhus et eksempel paa.

Sct. Olufskirkegaard, der er jævnaaldrende med den nu nedbrudte Sct. Olufs kirke, ligger i den ældste del af Aarhus ud mod kysten. Saavel nord som syd for kirkegaarden er der fundet sager fra vikingetiden, altsaa i den ældste middelalder.

Kirken nævnes først 1203, da den af biskop *Peder Vagnsen* skænkes til katedralen, men kirken, og dermed kirkegaarden, er ældre. I 1849 blev der paa Orø fundet et relikviarkors af guld, i hvis indskrift ogsaa Kong *Oluf* nævnes. Oluf var helgenkongen, der blev Nordens største helgen, efter at han var faldet ved Stiklestad 29. juli 1030. Det fundne kors maa efter sin stilform henføres til tiden før 1100, og ved dette fund er dyrkelsen af Kong Oluf som helgen i denne periode fastslaaet. Der er saaledes mulighed, ja, vel ogsaa sandsynlighed for, at kirkegaarden kan føres tilbage til denne tid, og

dens alder kan under alle omstændigheder fastslaaes til at være mellem 800 og 900 aar.

I 1180 døde *Hellig Niels*, eller som hans mere højtidelige navn lyder: *Sct. Nicolaus*, der var en uægte søn af Kong Knud, der var *Valdemars* medkonge.

Der fortælles, at den hellige Niels blev begravet paa Olufs kirkegaard, og at der rejstes et trækors ved graven. Det skulde senere være fornyet af en mand ved navn *Tuko*, der tre nætter i træk hørte en stemme, der bød ham gøre et kors af godt træ og opstille det paa den grav, hvor Hellig Niels legeme hvilede.

Historisk uangribelig er denne beretning dog ikke, idet den hellige Niels blev begravet i den trækirke, der var den nuværende Domkirkes forgænger, men mindet om Niels er alligevel nær forbundet med Olufs kirkegaard.

Havet, der tid efter anden tog en bid af kirkegaarden, har i 1791 været særlig graadig og bortskyllet et parti af den østlige del af kirkegaarden, hvor kirken laa, og hvor det oprindelige kors for Hellig Niels var anbragt.

Domkirken bekostede derfor i 1797 opstillingen af et monument paa den vestlige del »til Minde om den paa Sct. Olufs Kirkegaard begravede Prinds Niels«.

Dette monument afløstes i 1847 af et granitkors, som paa byens bekostning blev

opstillet, og som i dag staar som minde om byens Helgen »Sct. Nicolaus«.

De aarlige olufsmesser, der i gamle dage afholdtes i kirken i dagene omkring 29. juli, har sikkert givet anledning til oprettelsen af et »Olufsmarked« paa kirkegaarden, og dette marked, der senere antog faste former og indtil 1836 strakte sig over 8 dage, blev efterhaanden en stor begivenhed for byen, — ja, for hele Jylland. Dermed være ikke sagt, at markedet saa langt frem i tiden blev holdt paa kirkegaarden. Det har sikkert kun været tilfældet i begyndelsen, da handelsmændene i ly af kirkens tag og under beskyttelse af dens helgens navn søgte garanti for at kunne gøre deres forretninger i fred.

Den oprindelige trækirke faldt sammen af ælde fastelavnssøndag 1548. I stedet blev anbragt en prædikestol under aaben himmel til brug ved begravelser. I 1637 byggedes et kapel bestaaende af 6 fags bindingsværk, med 2 rækker stole, men intet alter. Aar 1668 blev det forbedret med »4 Bindinger Hus, 1 Loft højt«. Dette kapel stod til 1768; de sidste aar af dets eksistens var det dog saa skrøbeligt, at ligprædikerne maatte holdes i den nærliggende Domkirke.

Men hvor stor var kirkegaarden, og hvordan saa den ud?

Det ældste Kort over Aarhus — tegnet før 1685 — viser et halvrundt hegn, der kan tyde paa, at kirkegaarden har ligget omkring en høj.

I aaret 1676 købtes et stykke jord ud imod havet. Ved en senere proces opgjordes omkostningerne ved købet til 106 rigsdaler. Et syn paa kirkegaarden i 1690 med henblik paa Magistratens overtagelse af kapel og kirkegaard fastslog, at kapellet var forfaldent, og at der alene i den østlige og søndre side manglede 70 rudere, »som daglig af Drengene tilkastedes med Sten og andet, de spillede med«. Paa kirkegaarden var »vestre røst« ganske forfaldent. Stendiget paa søndre side af »østre

røst« var forfaldent og paa den anden side helt nedfaldet.

Fire aar efter optoges et nyt syn; da havde kirkegaarden ud mod havet en længde af $175\frac{1}{2}$ sjæll. alen (i 1947 $58\frac{3}{4}$ alen). Der var en 5 alen dyb skrænt, frembragt af havets skylning, og et stykke ude i havet fandtes en mængde pæle, som viste, hvor langt kirkegaarden tidligere havde strakt sig ud: Paa søndre side $33\frac{1}{2}$ alen.

Ikke altid er kirkegaarden blevet benyttet til sit egentlige formaal, hvad bl. a. Olufsmarkedet viser. I 1710 blev den benyttet til »andet formaal«, som man vilde have sagt i dag, idet der paa den sydlige del blev opstillet 12 kanoner, »saasom Byen i de forrige Fejder mellem Danmark og Sverige altid har været udsat for anfald af smaa og lumpne fartøjer.

- Synderlig respekt for hellig jord har menigmand heller ikke haft, idet Magistraten i 1770 saa sig nødsaget til at udstede en skarp advarsel mod den »i Svang gaaende utilladelige Omgang, som en Del af de om Olai Kirkegaard boende har vist ved paa Kirkegaarden at udkjøre hvad Skarn, som maatte samles paa Fortove og i deres Gaarde, efter Beretning passeret endog af dem, som sligt ikke burde ventes af«. Der blev derefter opsat en port med tilbørlig lukkelse og overtrædelser straffet med 1 mark i mulkt første gang, anden gang og senere 2 mark.

Med hensyn til indhegning var der allerede 1696 paa Domkirkens foranledning og regning opsat et stakit mellem de tilstødende haver og kirkegaarden. Aar 1797 blev kirkegaarden, ligeledes ved Domkirkens foranstaltning indhegnet med et perlefarvet stakit. Paa det tidspunkt havde kirkegaarden form som et kvadrat, nogle og tres alen paa hver side (omtrent det samme som i dag: $58\frac{3}{4} \times 66\frac{3}{4}$ alen i 1947).

Senere udgravninger viser, at den har gaaet et godt stykke ned af den i dag tilstødende gade »Skolebakken«.

Den sidste begravelse fandt sted omkring 1813, og kirkegården laa derefter uberørt indtil 1869, da byraadet tiltraadte en overenskomst mellem Domkirkeinspektionen og Kystbeklædningscomitéens delegerede, hvorefter en omtrent 59 alen lang og $8\frac{1}{2}$ alen bred strækning af kirkegården tilligemed en indhegnet have paa 217 kv. alen skulde afstaaes til Kommunen mod at Domkirken slap for at bidrage til kystbeklædningen.

Efter anmodning af Domkirkeinspektionen blev der i 1870 rejst et $3\frac{1}{4}$ alen højt plankeværk mellem de tilstødende grunde og kirkegården.

I 1878 vedtog Byraadet en af Forskønnelsesudvalget fremsat plan med overslag til et anlæg paa kirkegården. Udgiften opførtes paa kontoen for uforudsete udgifter.

Fra 1878 og treds aar frem i tiden henlaa Olufs kirkegaard som offentligt anlæg, der vedligeholdtes af Kommunen, men var afspærret for offentligheden ved et hegn.

I 1938 fremsattes et forslag fra stadsgartneren til ændring af kirkegaardens daværende triste udseende. Planen vedtoges af byraadet og godkendtes af ministeriet. Olufs kirkegaard blev nu tilgængelig for publikum om dagen og aflaaet om natten. Granitkorset, der havde staaet skjult bag høje træer, blev sammen med en lille halv snes gamle mindeplader, der fandtes paa stedet, rensat og anbragt, saa de blev let beskuelige og alligevel beskyttede mod overlast. Der indrettedes en siddeplads, og beplantningen blev gjort mere tiltalende, uden at det gik ud over stedets værdighed og idyl (se fig. 66—67).

Hvor længe Sct. Olufs kirkegaard faar lov at ligge i sin nuværende skikkelse, er der ingen, der ved. Saa sent som i 1944—45 var der planer fremme om paa en del af den at opføre et menighedshus i forbindelse med en børnehave for domsognet; men flere røster rejste sig mod tanken, og noget reelt er der ikke kommet ud af planerne endnu.

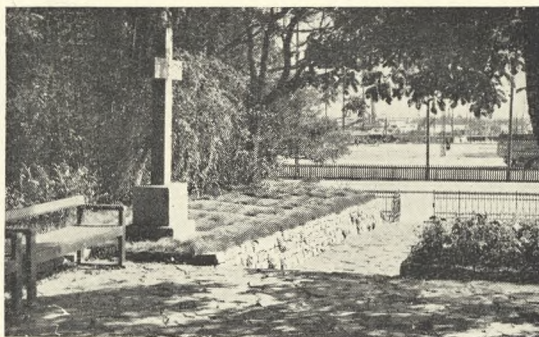

Fig. 66.
Mindekors på
Sct. Olufs Kirkegård
i Århus.

Sct. Oluf har nu kun ca. 1200 kvm. tilbage af den kirkegaard, der fik hans navn; alt andet har han mistet: først kirken, saa kapellet, derefter Olufsmarkedet, som maaske set fra et helgensynspunkt ikke var saa attraaværdigt. Havet har taget sin del, byen har brugt en anden, og tilbage er kun en lille, men idyllisk og minderig plet midt i den gamle bydel.

Århus har som de fleste andre byer mistet flere af sine oprindelige, gamle kirkegaarde omkring kirkerne (for Århus vedkommende Domkirken og Frue kirke) man maa haabe, at byens myndigheder og borgere fortsat vil værne om den sidste rest af en af landets allerældste kirkegaarde, maaske den ældste.

Oplysninger om emnet er taget fra:

Stadsgartnerens kontors arkiv, Århus.
Århus Byraads forhandlinger.

J. Hoffmeyer: Blade af Århus Bys
Historie.

Jens Clausen, Johan Richter: Århus
gennem Tiderne.

Fig. 67.
Gamle Gravsten på
St. Olufs Kirkegård
i Århus.